

بررسی عوامل موثر در ایجاد مطالبات
معوق بانکهای تجاری مناطق آزاد
تجاری- صنعتی
(مورد مطالعه - شعب بانک ملت منطقه آزاد کیش)
دکتر فروغ رستمیان* داود طبسی**

تاریخ دریافت: 1389/02/13 تاریخ پذیرش: 1389/03/11

چکیده

این تحقیق به بررسی عوامل موثر در ایجاد مطالبات معوق در بانکهای تجاری مناطق آزاد تجاری-صنعتی کیش طی سالهای 86-1380 می پردازد. در این تحقیق پرونده هایی را که مرجع صدور مصوبه آنها کمیته اعتباری مدیریت شعب بوده و بیشترین بدهی معوق را به هریک از شعب بانک ملت منطقه آزاد کیش دارند، انتخاب نموده و با مراجعه به پرونده های این مشتریان، اطلاعات لازم جهت تجزیه و تحلیل داده ها استخراج شد. در انتها 58 پرونده مطالبات معوق طی دوره زمانی مذکور بصورت تصادفی مشخص و مورد بررسی قرار گرفت. برای تحلیل داده ها از توزیع فراوانی، شاخصهای مرکزی و پراکندگی، تحلیل همبستگی اسپیرمن و آزمون کای دو استفاده شده است. با توجه به تجزیه و تحلیل داده ها نتایج تحقیق نشان داد که: بین نوسانات نرخ ارز، نوع فعالیت اقتصادی، مدت زمان اعتبارات اعطایی، نوع موارد استفاده از اعتبار، نوع وثایق دریافتی و نوع اعتبار اعطایی، با مطالبات معوق رابطه وجود دارد.

واژگان کلیدی: مطالبات معوق، نوسانات نرخ ارز، نوع فعالیت اقتصادی، شعب بانک ملت

* استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال نویسنده اصلی و مسنول مکاتبات.
** کارشناس ارشد حسابداری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال.

1- مقدمه

اهمیت و حساسیت نظام بانکی در تنظیم روابط و مناسبات اقتصادی داخلی هر کشور از یک طرف و تأثیر به سزای آن در صحنه اقتصاد جهانی و تسهیل و ارتقای سطح تجارت بین المللی از طرف دیگر؛ باعث گردیده تا صاحب نظران اقتصادی، بانک ها را به عنوان یکی از عوامل توسعه اقتصادی و شکل‌گیری ظرفیت و توان تولید کشورها به حساب آورند. بانک‌ها به عنوان یکی از مهم ترین ابزارهای اجرای سیاست‌های پولی در اختیار دولت و سیستم اقتصادی هر کشور می‌باشند، زیرا از یک طرف پس اندازهای کوچک و وجوه سرگردان موجود در دست مردم را جمع آوری کرده و از سوی دیگر در راستای اجرای سیاست‌های اقتصادی و اعتباری تنظیم شده و تکلیفی، منابع مالی لازم را به بخش‌های مورد نظر تخصیص داده و ناگزیر با یک سری مسائل و مشکلاتی مواجه می‌گردند که توجه به آنها ضروری است. یکی از مهم ترین مشکلات اساسی که امروزه بانک‌ها با آن مواجه هستند، مشکل مطالبات معوق¹ است (داودی کسبی، 1383).

بانکی که مطالبات معوق کمتری داشته باشد می‌تواند منابع آزاد شده خود را در سایر فعالیت‌های جدید سرمایه‌گذاری کرده و یا تعهدات بیشتری جهت پرداخت قبول نماید که به تبع این امر موجب افزایش توان برنامه ریزی بانک در رابطه با مصرف منابع و یا قبول تعهدات و تحصیل درآمد خواهد شد. از اینرو، در این تحقیق قصد داریم به شناسایی و یافتن مهم ترین عوامل موثر در ایجاد مطالبات معوق بانک های تجاری زمینه پردازیم.

2- هدف پژوهش

پرداختن به مسئله وصول مطالبات در کنار جذب منابع برای بانک از اهمیت بالایی برخوردار می باشد و این کار نباید جزو کارهای حاشیه ای و جانبی شعب بانک محسوب گردد. به همین دلیل می بایست وصول مطالبات معوق بانک یا جلوگیری از ایجاد مطالبات جدید به مراتب بیشتر از جذب منابع برای بانک اهمیت داشته باشد، بنابراین این تحقیق به بررسی و شناسایی عوامل موثر در ایجاد مطالبات معوق می پردازد.

3- چارچوب نظری پژوهش

مطالبات معوق نشان دهنده تعهداتی است که مصرف کننده تسهیلات ایفا ننموده است. مطالبات معوق می تواند شامل بخش های خصوصی و دولتی باشد که هر یک از آنها ممکن است از منابع تسهیلات تکلیفی یا منابع عادی بانک استفاده نموده باشند و در موعد مقرر نسبت به واریز اقساط خود اقدام ننموده است. تعویق در باز پرداخت تسهیلات دریافت ی گاهاً متاثر از عادات فرهنگی نادرست گیرندگان تسهیلات در باز پرداخت به موقع تسهیلات می باشد. از سویی دیگر نااطمینانی و ریسک های متعدد موجود در اقتصاد کشور که توان هرگونه برنامه ریزی را از واحدهای اقتصادی گرفته است نیز تاثیر بسزایی در رشد مطالبات معوق داشته است (هاشمی، 1380).

رکود تورمی علاوه بر این که موجب کندي کسب و کار و افزایش هزینه ها می گردد، تامین منابع لازم برای باز پرداخت تسهیلات را دشوار می سازد. همچنین ارزان بودن نرخ تسهیلات بانکی از یک سو موجب افزایش تقاضا برای تسهیلات بانکی شده و از سوی دیگر تمایل به حفظ تسهیلات فراتر از سررسید را افزایش می دهد (صوری و غلامی، 1376).

فقدان سیاست های بانکی معقول و نوین در کشور که بانک ها را به تصاحب و ثایق (خصوصاً ملکی) تسهیلات گیرندگان تشویق می نماید، ضعف کارشناسی بانک ها در مورد ارزیابی طرح های توجیهی متقاضی ان وام، اعطای وام های دستوری (چه از سوی دولت و چه گروه های ذینفع) بدون توجه به توجیه آنها از دیگر عوامل تشدید کننده رشد مطالبات معوق می باشند.

بانکها به دلیل آن که مهم ترین بنگاه های اقتصادی در تامین مالی معاملات هستند، با وجود تمامی تمهیدات نتوانسته اند از ورود حساب مطالبات معوق در ساختار مالی خود ممانعت بعمل آورند و روند رشد مانده مطالبات معوق در آنها طی سال های اخیر شتاب فزاینده ای به خود گرفته و به یکی از بزرگترین معضلات این بانکها تبدیل شده است؛ به نحوی که مجموع این مطالبات بیش از 25 تا 30 درصد از حجم کل تسهیلات پرداختی این بانکها را به خود اختصاص داده است (اداره کل آموزش، 1387).

راکد شدن بخشی از منابع بانکها که در واقع امانات و سپرده های مردم نزد آنها می باشد، از چندین جهت می تواند موجب ضرر و زیان بانک ها شود. این موارد در سیستم بانکی به شرح زیر هستند:

ضمن آنکه از گردش صحیح پول در سیستم بانکی جلوگیری می کند، در حقیقت باعث قطع جریان حیاتی بانک می شود. همچنین به دلیل لزوم پرداخت سودهای علی الحساب و قطعی به سپرده گذاران از یک سو و عدم وصول سود تسهیلات معوق شده از سوی دیگر، سود آوری بانک را تحت الشعاع قرار می دهد، همچنین راکد شدن منابع بانک ها باعث عدم امکان سرویس دهی به مشتریان اصیل و جذب منابع و مشتریان جدید از اعطای تسهیلات، در بخش های مختلف می شود و روند گسترش و توسعه سرمایه گذاری در بخش های اقتصاد ی کشور از طریق منابع بانکی را مختل می سازد.

امکاناتی برای بی تفاوتی و متخلفین و کسانی که تعهد کافی در مقابل جامعه احساس نمی کنند فراهم می کند. موجب فرار مشتریان اصیل بانک که ضامن بعضی از این افراد شده اند و در حقیقت خارج شدن منابع بانک در اثر این مطالبات می شود (روحی زهرایی، 1378).

به همین خاطر بانکها سعی می کنند تا میزان بدهی خود به شرکت ها و سازمان ها را به نیم درصد یا کمتر کاهش دهند و در نتیجه تدابیر امنیتی زیادی را بر شرکت ها برای جلوگیری از ایجاد مطالبات معوق برقرار می کنند (برادشاو، 2000)¹ در نتیجه استفاده از این تدابیر، شرکت ها بر اساس میزان مطالبات معوق خود رتبه بندی می شوند.

عواملی که در ایجاد مطالبات معوق دخالت دارند شامل عوامل قابل کنترل یا عوامل درون سازمانی و عوامل غیر قابل کنترل یا عوامل برون سازمانی می باشند.

عوامل قابل کنترل موثر در مطالبات معوق شامل ضعیف بودن رابطه بانک با مشتریان و نبود پیگیری های مداوم بانک از آن ها، گرفتن اعتبار و وام از سایر موسسات مالی و بانک ها و حتی سایر شرکت ها و عدم پرداخت به موقع این وام ها در سررسید آنها (فری، 2008)²، عدم بررسی دقیق و واقع بینانه در توجیه فنی، اقتصادی و مالی طرح توسط کارشناسان و عدم نظارت فنی و صحیح به منظور آگاهی از وضعیت کسب و کار مشتری در طول زمان استفاده از تسهیلات بخصوص در بخش های تجاری، واقعیت نداشتن مورد مصرف تسهیلات و اصولاً کاذب بودن تسهیلات اعطایی، عدم نظارت کافی بر بازپرداخت تسهیلات، عدم رعایت دقیق مقررات و ضوابط اعطایی تسهیلات، عدم نظارت کافی بر پرداخت و

1. Bradshaw

1. Ferri

بازپرداخت اعطایی تسهیلات، عدم بررسی دقیق در مورد عملکرد ضامن متعهد و بطور کلی تضمین های ضعیف در این رابطه، عدم پوشش وثیقه ای کافی، نقص یا بی توجهی در صدور اسناد وثیقه و اخذ مدارک لازم و رعایت ضوابط لازم در تنظیم اسناد وثیقه مانند نقص سفته ها و یا اسناد ثبتی دیگر، مشاع بودن وثایق و عدم امکان تصرف یا فروش آن در بعضی موارد عوامل مهمی در ایجاد مطالبات معوق می باشند.

عوامل غیرقابل کنترل موثر در ایجاد مطالبات معوق نیز شامل مواردی از قبیل انحراف در مسیر مصرف تسهیلات توسط متقاضی در اثر اشکالات بنیادی، مسائل و مشکلاتی که به صورت ناخواسته و به تبع سیاست های اقتصادی ناشی از تعدیل ارز که باعث کمبود شدید نقدینگی برای سرمایه در گردش واحدهای تولیدی و در نهایت رکود بازار و ایجاد وقفه در اجرای برنامه های پیش بینی شده می باشد، عدم امکان فروش یا حراج بعضی از اموال تملیک شده و عدم پیگیری قاطع و مستمر واحدهای بانک ها به خاطر جنبه های حقوقی و مقرراتی جاری در دادگاه ها و محاکم قضایی می باشند (هدایتی، 1381).

3-1- پیشنهاد پژوهش

در مطالعه ای تحت عنوان "بررسی عوامل موثر در ایجاد مطالبات معوق بانک رفاه"، اطلاعات 85 شرکت که از بانک رفاه تسهیلات دریافت نموده و قادر نبوده اند بدهی خود را به موقع پرداخت نمایند، در بازه زمانی 81-1376 از منابع معتبر جمع آوری گردید. نتایج تحقیق نشان داد که نوع فعالیت اقتصادی و نوع وثیقه در ایجاد مطالبات معوق نقشی ندارند و عواملی مانند مدت زمان کوتاه تر، پرداخت تسهیلات جهت تامین سرمایه در گردش، نوع عقد، عدم نظارت بر نحوه استفاده از تسهیلات و عدم پیگیری در ایجاد مطالبات معوق موثر است (داودی، 1383).

بررسی علل افزایش مطالبات معوق بانک صادرات ایران در 5 سال 1372-1376 و راه‌های کاهش آن پرداخت. جامعه آماری بانک صادرات ایران بوده که از طریق پرسشنامه و سوال از دریافت کنندگان تسهیلات و مدیران بانک ها نتایج بدست آمده است. ایجاد مطالبات معوق به طور کلی ناشی از علل و عوامل مختلفی است که هر کدام در ایجاد آن نقش داشتند و موثر می باشند . دسته ای از این عوامل مربوط به درون سازمان هستند که می توان با اتخاذ تدابیر مناسب و به کارگیری روش های کارآمد و سیستم های اعتباری کارآمد، آموزش و ارتقای دانش و بینش کارکنان و جهت به حداقل رساندن مطالبات همت گماشت ، دسته ای دیگر عوامل برون سازمانی هستند که مدیریت سیستم چندان کنترل بر روی آن نداشته که تاثیر این دسته از عوامل در ایجاد مطالبات معوق چشمگیر و قابل توجه می باشد (روحی زهرایی، 1378).

4- فرضیات پژوهش

با توجه به مطالعات انجام گرفته مبتنی بر تحقیقات قبلی و مصاحبه های انجام شده با مدیران ارشد بخش اعتباری بانک و کسب شواهدی در خصوص موضوع، اقدام به تدوین فرضیات تحقیق گردید که به شرح زیر می باشد:

1. بین نوع فعالیت های اقتصادی و ایجاد مطالبات معوق رابطه معنی داری وجود دارد.
2. بین مدت زمان اعتبارات اعطایی و ایجاد مطالبات معوق رابطه معنی داری وجود دارد.
3. بین نوع موارد استفاده از اعتبار اعطا شده و ایجاد مطالبات معوق رابطه معنی داری وجود دارد.
4. بین نوع اعتبار پرداختی (عقود) و ایجاد مطالبات معوق رابطه معنی داری وجود دارد.
5. بین نوع وثایق دریافتی و ایجاد مطالبات

معوق رابطه معنیداری وجود دارد.
6. بین نوسانات نرخ ارز و ایجاد مطالبات معوق رابطه معنیداری وجود دارد.

5- روش پژوهش

از لحاظ نوع روش با توجه به این که در تحقیق حاضر قصد بررسی عوامل تاثیرگذار در ایجاد مطالبات معوق و در نهایت ارائه راهکار در جهت پیشگیری از پیدایش مطالبات جدید به منظور مصرف بهینه در بخش های مختلف اقتصادی را دارد، از اینرو تحقیق حاضر از نوع پیمایشی، توصیفی و همبستگی است.

6- قلمرو پژوهش

این پژوهش بنا به ضرورت به بررسی تسهیلات اعطایی، بیان انواع تسهیلات اعطایی و و مبانی نظری آن و همچنین شناسایی عوامل مطالبات پرداخته و کلیه شعب بانک ملت مناطق آزاد کیش طی سال های 1380 تا 1386 به دلیل ارتباط با موضوع کاری محقق و سهولت دسترسی به اطلاعات مورد نیاز پرداخته است.

7- جامعه و نمونه آماری

جامعه آماری این تحقیق شرکت ها و افرادی هستند که مصوبات اعطایی تسهیلات توسط مدیریت شعب بانک ملت برای آنها صادر شده است. لازم به ذکر است که این افراد و شرکت ها در کلیه شعب منطقه آزاد کیش مورد بررسی قرار گرفته اند. نمونه گیری در این جامعه آماری بر اساس افراد و شرکت هایی است که بیشترین بدهی معوق را به هریک از شعب بانک ملت منطقه آزاد کیش داشتند که از طریق مراجعه به دفاتر حسابداری شعب تعیین و استخراج شدند که حدوداً 165 شرکت

بودند. این تعداد را در فرمول حجم نمونه قرار داده که نمونه نهایی 58 شرکت بدست آمد (رابطه 1):

$$n = \frac{NZ^{2\alpha}/2.P.Q}{e^2(N-1)+Z^{2\alpha}/2.P.Q} = 58$$

سپس با مراجعه به پرونده های این مشتریان که بصورت تصادفی انتخاب گردیده اند، اطلاعات لازم جهت تجزیه و تحلیل داده ها استخراج شد.

8- تجزیه و تحلیل آماری داده ها

تجزیه و تحلیل با استفاده از آمار استنباطی و استفاده از نرم افزار SPSS نسخه 15 انجام شد. برای تحلیل داده ها از آزمون کای 2، تحلیل همبستگی اسپیرمن، تحلیل واریانس، شاخص های مرکزی و پراکندگی و آزمون فرض آماری استفاده شده است.

9- نتایج کلی تجزیه و تحلیل آماری داده ها

نتایج به دست آمده در 58 شرکت مورد بررسی این تحقیق بیانگر این است که فرضیه های تحقیق پذیرفته شده است. بنابراین مرتبط بودن مطالبات معوق با عوامل مطرح شده در فرضیه ها با داده - های نمونه گیری شده و آزمون فرضیه ها پشتیبانی شده است. آمار توصیفی متغیر وابسته پژوهش در جدول 1 و توزیع فراوانی آنها در نمودار 1 نشان داده شده است.

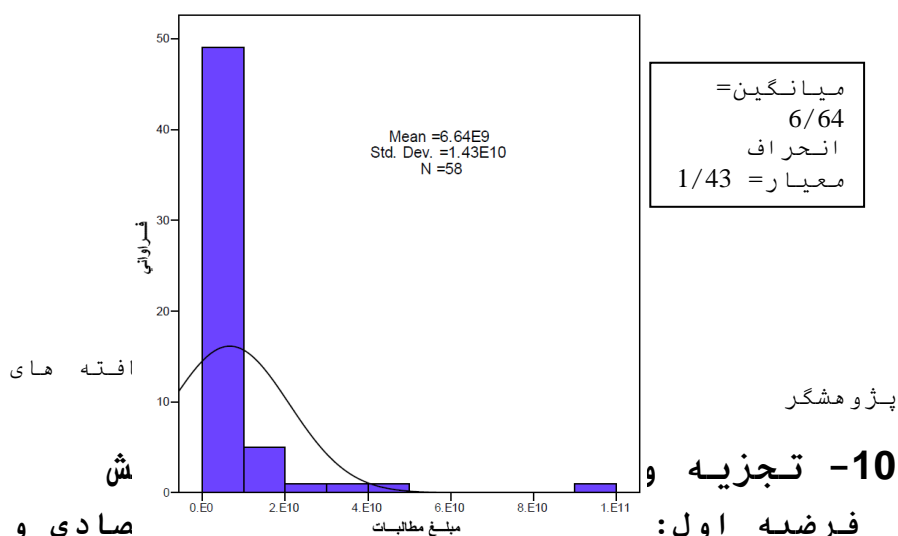
جدول 1- شاخص های آماری متغیر مطالبات معوق نمونه گیری پژوهش

شماره	نام شاخص	مقادیر و شاخص
1	میانگین	6/64
2	انحراف	14/3

استاندارد		
واریانس	20/55	3
چولگی	4/622	4
خطای استاندارد چولگی	0/314	5
کشیدگی	25/57	6
خطای استاندارد کشیدگی	0/618	7
ضریب چولگی	14/719	8
ضریب کشیدگی	41/37	9
تعداد	58	10

منبع: یافته‌های پژوهشگر

نمودار 1- توزیع فراوانی مطالبات معوق نمونه

10- تجزیه و

فرضیه اول: صادی و
ایجاد مطالبات معوق رابطه معنی‌داری وجود دارد.
 با توجه به بررسی‌های صورت گرفته مشخص شد که بیشترین پرونده‌های مطالبات معوق در بخش بازرگانی و خدمات بوده (46 پرونده) که نتایج و بررسی‌ها حاکی از تاثیر بیشتر این بخش بر روی مطالبات معوق بود. همچنین با بررسی‌های بیشتر و استفاده از آزمون‌های دقیق‌تر مشخص شد که

بخش بازرگانی و خدمات با داشتن مطالبات معوق بالاتر، اثر بیشتری بر روی مطالبات معوق بانک ملت داشته است. به همین خاطر بایستی رویه های جدید و استانداری در اعطای تسهیلات در بخش بازرگانی و خدمات بکار گرفته شود، تا از این طریق بتوان کنترل بیشتر در مراحل اعطای تسهیلات انجام داده و از ایجاد مطالبات معوق بیشتر در این بخش جلوگیری شود.

همانگونه که در جدول 2 نشان داده شده است ، آماره بحرانی آزمون مجذورکا در سطح 95 درصد اطمینان و با درجه آزادی 4 مقدار $9/488$ و در سطح 99 درصد اطمینان برابر با $13/277$ می باشد. با محاسبات انجام گرفته آماره مجذور کای $118/034$ مشاهده شده است. با توجه به اینکه آماره محاسبه شده مجذور کای بزرگتر از مقدار بحرانی $9/488$ و $13/277$ با درجه آزادی 4 است ، تابع نمونه ای آزمون در هر دو سطح 95 و 99 درصد اطمینان در ناحیه بحرانی قرار گرفته است، در نتیجه فرضیه صفر رد و فرضیه مخالف به عنوان فرضیه درست حفظ شده است.

جدول 2- نتیجه آزمون مجذور کای دو برای فرضیه اول تحقیق

شاخص های آزمون مربع کای دو		تفاوت	تعداد مورد انتظار	تعداد مشاهده شده	نوع فعالیت
118/034	آماره χ^2	-10/6	11/6	1	کشاورزی
4	درجه آزادی	-1/6	11/6	8	صنعت و معدن
0/000	سطح خطا	32/4	11/6	46	خدمات و بازرگانی
آماره بحرانی در دو سطح		-9/6	11/6	2	مسکن و ساختمان
9/488	$\chi^2_{95\%,4}$	-10/6	11/6	1	صادرات
13/277	$\chi^2_{99\%,4}$			58	جمع
فرضیه صفر در هر دو سطح اطمینان رد شده است. بنابراین فرضیه تحقیق پذیرفته شده است.					نتیجه آزمون

منبع: یافته های پژوهشگر

در فرضیه دوم: بین مدت زمان اعتبارات

اعطایی و ایجاد مطالبات معوق رابطه معنی داری وجود دارد.

مطالبات معوق در مدت زمان 1 الی 3 سال از مطالبات معوق مدت زمانی کمتر از یک سال و مطالبات معوق مدت زمانی بیش از 3 سال بیشتر بوده است. با عنایت به بررسی بعمل آمده و مصاحبه با مدیران ارشد بانک این تصور بعید به نظر نمی رسد که غالب تسهیلات در بخش خدمات و بازرگانی و از نوع عقد مضاربه و اعتبارات اسنادی اعطا شده و تسهیلات گیرندگان پس از فروش کالای موضوع هر یک از عقود فوق می بایست نسبت به تسویه بدهی خود اقدام می نمودند که با توجه به مدت زمان باقیمانده تا سررسید اعتبار مبادرت به سرمایه گذاری مجدد سرمایه فوق در

زمینه دیگر، از جمله مسکن می نمایند و این امر به دلیل لزوم توقف حداقل یک ساله در ساخت مسکن موجب تاخیر در باز پرداخت تسهیلات دریافتی می گردد. بدین لحاظ با نظارت مستمر در حین خرج اعتبار و اخذ و تایق محکم تر می توان به صورت موقت چاره جویی کرد . همانگونه که در جدول شماره 3 ملاحظه می گردد، آماره بحرانی آزمون مجذورکا در سطح 95 درصد اطمینان و با درجه آزادی 2 مقدار 5/991 و در سطح 99 درصد اطمینان برابر با 9/210 می باشد . با محاسبات انجام گرفته آماره مجذور کای 30/448 مشاهده شده است . با توجه به اینکه آماره محاسبه شده مجذور کای بزرگتر از مقدار بحرانی در هر دو سطح است ، بنابراین تابع نمونه ای آزمون در هر دو سطح 95 و 99 درصد اطمینان در ناحیه بحرانی قرار گرفته است، در نتیجه فرضیه صفر رد و فرضیه مخالف به عنوان فرضیه درست حفظ شده است . نتایج آزمون کای دو در جدول 3 نشان داده شده است.

جدول 3- نتیجه آزمون مجذور کای دو برای فرضیه دوم

شاخص های آزمون مربع کای دو		تفاوت	تعداد مورد انتظار	تعداد مشاهده شده	مدت زمان اعتبارات
30/448	آماره χ^2	2/7	19/3	22	کمتر از یکسال
2	درجه آزادی	15/7	19/3	35	بین 1 تا 3 سال
0/000	سطح خطا	18/3	19/3	1	بیشتر از سه سال
نتیجه آزمون فرضیه صفر در هر دو سطح اطمینان رد و فرضیه تحقیق پذیرفته شده است.				58	جمع
			$\chi^2_{99\%,2}$	$\chi^2_{95\%,2}$	آماره بحرانی در دو سطح
			9/210	5/991	

تحقیق

منبع : یافته های پژوهشگر

فرضیه سوم: بین نوع موارد استفاده از اعتبار اعطا شده و ایجاد مطالبات معوق رابطه معنیداری وجود دارد.

بررسی جامعه آماری تحقیق نشان داد که مطالبات معوق مربوط به سرمایه در گردش بسیار بیشتر از تسهیلات در راستای خرید دارایی ثابت بوده است. در این زمینه نیز بانک مهم ترین رویه هایی که شرکت ها و افراد برای پول خود در بخش سرمایه در گردش برنامه ریزی می کنند را شناسایی و با مشخص کردن این عوامل ، و ارائه مشاوره و راهکارهای عملی همزمان با اعطای تسهیلات در این بخش ها، کنترل بیشتری را در نظر می گیرد. نتیجه آزمون کای دو برای فرضیه سوم در جدول 4 نشان داده شده است. همان گونه که ملاحظه می گردد آماره بحرانی آزمون مجذورکا در سطح 95 درصد اطمینان و با درجه آزادی 2 مقدار 3/841 و در سطح 99 درصد اطمینان برابر با 6/635 می باشد. با محاسبات انجام گرفته آماره مجذور کای 43/103 مشاهده شده است. با توجه به اینکه آماره محاسبه شده مجذور کای بزرگتر از مقدار بحرانی در هر دو سطح است، بنابراین تابع نمونه ای آزمون در هر دو سطح 95 و 99 درصد اطمینان در ناحیه بحرانی قرار گرفته است، در نتیجه فرضیه صفر رد و فرضیه مخالف به عنوان فرضیه درست حفظ شده است.

جدول 4- نتیجه آزمون مجذور کای دو برای فرضیه سوم تحقیق

شاخص های آزمون مربع کای دو	تعداد مورد انتظار	تعداد مشاهده شده	تفاوت	نوع استفاده
آماره χ^2	29	54	25	سرمایه در گردش

1	درجه آزادي	-25	29	4	سرمایه ثابت
0/000	سطح خطا			58	جمع
نتیجه آزمون : فرضیه صفر در هر دو سطح اطمینان رد و فرضیه مخالف تحقیق پذیرفته شده است			$\chi^2_{99\%,1}$	$\chi^2_{95\%,1}$	آماره بحرانی در دو سطح
			6/635	3/841	

منبع : یافته های پژوهشگر

فرضیه چهارم : بین نوع اعتبار پرداختی

(عقود) و ایجاد مطالبات معوق رابطه معنی داری وجود دارد .

نتایج بررسی ها نشان می دهد که مطالبات معوق ناشی از اعتبار اسنادی بیشتر از انواع دیگر اعتبارات پرداختی است. بعد از اعتبارات اسنادی بیشترین مطالبات مربوط به مضاربه بوده است. اما باید توجه داشت که از میان انواع اعتبارات پرداختی تنها بخش های اعتبارات اسنادی، مضاربه و فروش اقساطی بیشتر از همه بوده و در سایر بخش ها نزدیک به صفر بوده است. مدیران بانک ها بایستی در این سه بخش رویه های کنترلی بیشتری برقرار کرده و مورد مصارف شرکت ها را از این سه طریق شناسایی و در مورد سایر وام گیرندگان خدمات مشاوره ای ارائه دهند تا از ایجاد مطالبات معوق بیشتر جلوگیری شود. همان گونه که در جدول شماره 5 نشان داده شده است ، آماره بحرانی آزمون مجذورکای در سطح 95 درصد اطمینان و با درجه آزادی 6 مقدار 12/592 و در سطح 99 درصد اطمینان برابر با 16/812 می باشد. با محاسبات انجام گرفته آماره مجذور کای 67/276 مشاهده شده است. با توجه به این که آماره محاسبه شده مجذور کای بزرگتر از مقدار بحرانی با درجه آزادی 4 است، تابع نمونه ای آزمون در هر دو سطح 95 و

99 درصد اطمینان در ناحیه بحرانی قرار گرفته
است، در نتیجه فرضیه صفر رد و فرضیه مخالف به
عنوان فرضیه درست حفظ شده است.

جدول 5 - نتیجه آزمون مجذور کای دو برای فرضیه چهارم تحقیق

شاخص‌های آزمون مربع کای دو		تفاوت	تعداد مورد انتظار	تعداد مشاهده شده	نوع اعتبار
67/276	آماره χ^2	6/70	8/3	15	مضاربه
6	درجه آزادی	-2/30	8/3	6	مشارکت مدنی
0/000	سطح خطا	1/70	8/3	10	فروش اقساط
آماره بحرانی در دو سطح		-8/30	8/3	0	اجاره به شط‌تملک
12/592	$\chi^2_{95\%,6}$	-7/30	8/3	1	جعاله
16/812	$\chi^2_{99\%,6}$	-8/30	8/3	0	قرض الحسنه
نتیجه آزمون فرضیه صفر در هر دو سطح اطمینان رد شده است. بنابراین		17/70	8/3	26	اعتبار اسنادی
				58	جمع

منبع: یافته‌های پژوهشگر

فرضیه پنجم: بین نوع وثایق دریافتی و ایجاد مطالبات معوق رابطه معنی داری وجود دارد.

نتایج بررسی‌ها نشان داد که بیشترین نوع وثیقه دریافتی مربوط به سفته بوده است. البته بعد از آن ملک به عنوان بیشترین وثیقه دریافت شده است. مدیران بانک‌ها بایستی در راستای کاهش مطالبات اقدام به استفاده از سایر وثایقی که به نوعی قابلیت نقدشوندگی بیشتری دارند، نمایند تا از این طریق در زمان ایجاد مطالبات اقدام به نقدکردن وثیقه کرده و بخشی از این مطالبات رفع گردد. در این جا تنها در

8 پرونده، ملک به عنوان وثیقه در نظر گرفته شده است. نتایج آزمون کای دو در جدول 6 اشاره دارد که آماره بحرانی آزمون مجذورکا در سطح 95 درصد اطمینان و با درجه آزادی 7 مقدار 14/067 و در سطح 99 درصد اطمینان برابر با 18/475 می باشد. با محاسبات انجام گرفته، آماره مجذور کای 112/483 مشاهده شده است. با توجه به اینکه آماره محاسبه شده مجذور کای بزرگتر از مقدار بحرانی با درجه آزادی 4 است، تابع نمونه ای آزمون در هر دو سطح 95 و 99 درصد اطمینان در ناحیه بحرانی قرار گرفته است، در نتیجه فرضیه صفر رد و فرضیه مخالف به عنوان فرضیه درست حفظ شده است.

جدول 6- نتیجه آزمون مجذور کای دو برای فرضیه ششم تحقیق

شاخص های آزمون مربع کای دو		تفاوت	تعداد مورد انتظار	تعداد مشاهده شده	وثایق دریافتی
آماره χ^2	112/483	0/8	7/3	8	ملک
درجه آزادی	7	25/8	7/3	33	سفته
سطح خطا	0/000	-7/3	7/3	0	قرارداد لازم الاجرا
آماره بحرانی در دو سطح		-7/3	7/3	0	سپرده
$\chi^2_{95\%7}$	14/067	-3/3	7/3	4	ملک+سفته
$\chi^2_{99\%7}$	18/475	-4/3	7/3	3	ملک+سپرده
نتیجه آزمون فرضیه صفر		-0/3	7/3	7	سفته+سپرده
		-4/3	7/3	3	ملک، سفته، سپرد

در هر دو سطح اطمینان رد شده است .			58	جمع
---	--	--	----	-----

منبع : یافته های پژوهشگر

فرضیه ششم : بین نوسانات نرخ ارز و ایجاد مطالبات معوق رابطه معنی داری وجود دارد .

مطالبات معوق در دوره زمانی تحقیق بیشتر تحت تاثیر نوسانات یورو بوده تا دلار و این می تواند بیشتر به گرایش چند سال اخیر شرکت ها و دولت به استفاده یورو به جای دلار برگردد. این نتیجه نشان می دهد که با افزایش یا کاهش در نوسانات این دو ارز، مطالبات معوق نیز افزایش یا کاهش می یابد. البته با وجود بحران در دوره های اخیر نمی توان به ارزهای خارجی چندان اطمینان کرد، اما بدلیل آن که شرکت ها بسیاری از کالاهای خود را از خارج از کشور وارد می نمایند، نمی توان مانع از استفاده این ارزها شد. اما می توان با توصیه و پیشنهادات مالی خوب و کمک گیری از سازمان بورس و سایر سازمان های تحلیل گر اقتصادی و مالی، اطلاعات مناسبی را به شرکتها و وام گیرندگان ارائه داد تا در آینده از ایجاد مطالبات معوق بیشتر برای بانک-ها جلوگیری کرد. نتایج آزمون این فرضیه در جدول شماره 7 نشان داده شده است. برای بررسی رابطه بین مطالبات معوق ریالی و نرخ ارزی یورو و نرخ ارز دلار از آزمون آماری همبستگی اسپیرمن استفاده شده است. شدت همبستگی اسپیرمن بین مطالبات معوق ریالی و نرخ ارزی یورو با مقدار $0/964$ و مطالبات معوق ریالی و نرخ ارز دلار با مقدار $0/893$ در سطح $0/01$ خطا مثبت و معنی دار است. بنابراین با 99 درصد اطمینان فرضیه صفر رد و فرضیه تحقیق به عنوان فرضیه صحیح حفظ شده است. در نتیجه می توان ادعا کرد که بین مطالبات معوق ریالی و نرخ ارزی یورو و همچنین نرخ ارز دلار رابطه مثبت و معنی داری وجود دارد. یعنی با کاهش و افزایش نرخ ارزی یورو و همچنین نرخ ارز دلار، مطالبات معوق نیز کاهش یا افزایش می یابد.

جدول 7- آزمون رابطه بین مطالبات معوق ریالی و ارزی با نوسانات نرخ ارزیورو و نرخ ارز دلار

آزمون همبستگی اسپیرمن				متغیر
نرخ ارز دلار		نرخ ارزیورو		مطالبات معوق ریالی
سطح خطا	ضریب رابطه	سطح خطا	ضریب رابطه	
0/000	0/893	0/000	0/964	
0/000	- 0/30	0/000	- 0/759	مطالبات معوق ارزی

منبع: یافته های پژوهشگر

خلاصه نتایج تحقیق در جدول 8 نشان داده شده است:

جدول 8- نتایج آزمون فرضیات

نتیجه آزمون	مقایسه نسبتها		فرضیه های تحقیق
	فرضیه تحقیق	فرضیه صفر	
	$p_o \neq p_e$	$p_o = p_e$	
تائید	□	×	بین نوع فعالیت اقتصادی و ایجاد مطالبات معوق رابطه وجود دارد.
تائید	□	×	بین مدت زمان اعتبارات اعطایی و ایجاد مطالبات معوق رابطه وجود دارد.
تائید	□	×	بین نوع موارد استفاده از اعتبار و ایجاد مطالبات معوق رابطه وجود دارد.
تائید	□	×	بین نوع اعتبار پرداختی و ایجاد مطالبات معوق رابطه وجود دارد.
تائید	□	×	بین نوع وثایق دریافتی و ایجاد مطالبات معوق رابطه وجود دارد.

	$r_s \neq 0$	$r_s = 0$	
تائید	□	×	بین نوسانات نرخ ارز و ایجاد مطالبات معوقه در رابطه با صادرات

منبع: یافته های پژوهشگر

11- بحث و نتیجه گیری

در تحقیق حاضر که به بررسی عوامل موثر در ایجاد مطالبات معوق در شعب بانک ملت منطقه آزاد کیش طی سال های 86-1380 پرداخته شده است، پرونده های نمونه گیری شده با توجه به نوع فعالیت های اقتصادی به بخش های اقتصادی کشاورزی، صنعت و معدن، مسکن و ساختمان، خدمات و بازرگانی، صادرات و واردات تقسیم بندی شده است. بیشترین شرکتها با بدهی معوقه به بانک، در بازرگانی و خدمات و صنعت و معدن فعالیت داشته اند. کمترین تعداد این شرکتها در شرکت های صادرکننده بوده اند. با توجه به دوره زمانی اعتبارات، پرونده ها به سه گروه کوتاه مدت (کمتر از یک سال)، میان مدت (بین یک سال تا سه سال) و بلندمدت (بیش از سه سال) تقسیم بندی گردیده است. از میان پرونده های نمونه گیری شده 22 پرونده در فاصله کمتر از یک سال، 35 پرونده در فاصله بین یک تا سه سال و 1 پرونده در فاصله بیشتر از سه سال تسهیلات دریافت نموده اند. با توجه به نوع اعتبار پرداختی به مضاربه، مشارکت مدنی، فروش اقساطی، اجاره به شرط تملیک، جعاله، قرض الحسنه و اعتبار اسنادی تقسیم بندی گردیده است. بیشترین نوع اعتبار پرداختی به صورت اعتبار اسنادی و کمترین آن ها در بخش های اجاره به شرط تملیک و قرض الحسنه (صفر) بوده است. تنها یک پرونده به صورت جعاله اعتبار را دریافت کرده است.

با توجه به نوع موارد استفاده تسهیلات، تسهیلات پرداختی به تسهیلات گیرندگان جهت تامین

سرمایه در گردش مورد نیاز یا خرید دارایی ثابت به آن ها پرداخت می‌گردد. بیشترین مورد استفاده مربوط به سرمایه در گردش و کمترین آن مربوط به سرمایه ثابت بوده است. با توجه به نظارت بر تسهیلات پرداخت شده، دسته بندی نحوه نظارت، به صورت انجام گرفته و انجام نگرفته آمده است. تنها در یک پرونده نظارت صورت گرفته و در سایر پرونده ها نظارتی صورت نگرفته است. در ارتباط با نوع وثایق دریافتی برای تضمین در بازپرداخت تسهیلات اعطایی، وثایق به شکل های : ملک، سفته، قرارداد لازم الاجرا، سپرده ، ملک و سفته، ملک و سپرده ، سفته و سپرده ، و ملک و سفته و سپرده از شرکت ها دریافت می کنند . بیشترین نوع وثیقه دریافتی مربوط به سفته بوده و کمترین مورد آن مربوط به ملک و سپرده و وثیقه ملک، سفته و سپرده بوده است . در مورد وثایق قرارداد لازم الاجرا و سپرده هیچ گونه موردی وجود نداشته است.

در این تحقیق پرونده هایی که مرجع صدور مصوبه آنها کمیته اعتباری مدیریت شعب بوده و بیشترین بدهی معوق را به هریک از شعب بانک ملت منطقه آزاد کیش دارند ، انتخاب گردید و با مراجعه به پرونده های این مشتریان، اطلاعات لازم جهت تجزیه و تحلیل داده ها استخراج شد . در انتها 58 پرونده مطالبات معوق طی دوره زمانی مذکور بصورت تصادفی مشخص و مورد بررسی قرار گرفت. برای تحلیل داده ها از توزیع فراوانی ، شاخص های مرکزی و پراکندگی ، تحلیل همبستگی اسپیرمن و آزمون کای دو استفاده شده است . با توجه به تجزیه و تحلیل داده ها نتایج تحقیق نشان داد که:

بین نوسانات نرخ ارز ، نوع فعالیت اقتصادی ، مدت زمان اعتبارات اعطایی ، نوع موارد استفاده از اعتبار ، نوع وثایق دریافتی و نوع اعتبار اعطایی، با مطالبات معوق رابطه وجود دارد . به سازمان های جامعه آماری پیشنهاد می شود که از

نیروهای تحصیل کرده و آشنا به مسائل مالی جهت تهیه گزارش اطلاعات اعتباری در اداره کل اطلاعات اعتباری و اداره اعتبارات مناطق استفاده کنند. با بازنگری و تعدیل بخشنامه ها و دستورالعمل های موجود به نحوی از اعطای تسهیلات به افراد غیر واجد شرایط خودداری کنند. دستورالعملی بمنظور ایجاد مسئولیت در خصوص مامورین ارزیابی املاک مشتریان اعتباری تهیه و تدوین نمایند، وثایق سهل البیع اخذ کنند، برحساب های سررسید گذشته کنترل، پیگیری و نظارت دقیق داشته و با مدیونین قبل از انتقال بدهی به سرفصل مطالبات معوق مذاکره کنند، سررسیدها و وضعیت حساب های مشتریان از نظر نقدینگی را کنترل نمایند، علت معوق شدن اقساط توسط رئیس شعبه را فوراً مورد بررسی قرار دهند، اقدام به تشکیل کلاس های آموزشی در خصوص چگونگی اقدام کارکنان در رابطه با وصول مطالبات معوق نمایند، نسبت به آموزش پرسنل اجرای احکام مناطق بانک در شناسایی اموال بلامعارض مشتریان بدهکار اقدام نمایند، به ضامن در ارتباط با معوق شدن تسهیلاتی که ضمانت نموده اند به موقع اطلاع رسانی کنند، بهترین روش حقوقی در جهت وصول مطالبات را انتخاب و از انجام اقدامات موازی پرهیز کنند.

با توجه به سیاست های اقتصادی دولت در هر یک از برنامه های توسعه و توجه بیشتر به هر یک از بخش های اقتصادی در هر یک از برنامه های توسعه پیشنهاد می گردد، تحقیقی در زمینه نقش فعالیت های اقتصادی در ایجاد مطالبات معوق در دوره های مختلف توسعه صورت گیرد و همچنین مقایسه ای بین دوره های مختلف صورت پذیرد.

ایجاد مطالبات معوق می تواند ناشی از عوامل مختلفی باشد. دسته ای از این عوامل درون سازمانی می باشند که با اتخاذ تدابیر مناسب و بکارگیری روش های کارآمد و غیره می توان آنها را کنترل نمود و دسته ای دیگر

عوامل برون سازمانی هستند که مدیریت سیستم کنترلی بر روی آن نداشته و به مسائل و مشکلات گیرنده تسهیلات مربوط می شود. پیشنهاد می گردد تحقیقی در مورد عوامل برون سازمانی بانک که در ایجاد مطالبات معوق تاثیر دارد ، صورت گیرد. تحقیق حاضر عوامل درون سازمانی بانک را مورد بررسی قرار داده است.

نهایتاً بانک ها جهت اعطای تسهیلات به شرکت ها بایستی قدرت مالی آن ها را مورد بررسی قرار دهند و این امر با تجزیه و تحلیل اقلام صورت های مالی قابل اتکا امکان پذیر است. برای این که صورت های مالی شرکت ها قابل اتکا باشد بایستی صورت های مالی آنها مورد حسابرسی قرار گیرد و بانک ها صورت های مالی حسابرسی شده را مورد تجزیه و تحلیل قرار دهند. پیشنهاد می گردد تحقیقی در زمینه نقش صورت های مالی حسابرسی شده شرکت ها جهت کمک به مدیران بانک ها برای تجزیه و تحلیل و تصمیم بهینه در اعطای تسهیلات و جلوگیری از ایجاد مطالبات معوق صورت گیرد.

منابع

- اداره کل آموزش ، (1387) ، "تبیین برنامه عملیاتی بانک ملت".
- داوودی کسبی، علی اصغر، (1383) ، "بررسی عوامل موثر در ایجاد مطالبات معوق در بانک رفاه " ، دانشگاه آزاد مشهد، پایان نامه کارشناسی ارشد رشته حسابداری.
- روحي زهرایي ، عباس ، (1378) ، "بررسی علل افزایش مطالبات معوق بانک صادرات ایران در 5 سال 76-72 و راه های کاهش آن " ، دانشگاه آزاد واحد تهران مرکزی، پایان نامه کارشناسی ارشد، مدیریت بازرگانی.
- هدایتی، علی اصغر سفري ، حسن کلهر ، محمود بهمنی، (1381) ، " عملیات بانکی داخل لی- 2 (تخصیص منابع)" ، موسسه عالی بانکداری ایران ، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، چاپ پنجم.
- Boot, A. W. A. (2000), "Relationship Banking: What Do We Know?", *Journal Of Financial Intermediation* , 9, No. 1, pp. 7-25.
- Boot, A. W. A., and Thakor, A. V. (2000), "Can Relationship Banking Survive Competition?", *Journal Of Finance* LV, pp. 679-713.
- Bradshaw, Ted.k(2002), "The Contribution Of Small Business Loan Guarantees to Economic Development", *Economic Development Quarterly*, Vol. 16 No. 4, November 2002 , pp. 360-369.
- Ferri, Giovanni, Kang, Tae Soo and Kim, In-June (2008), " The Value of Relationship Banking during Financial Crises: Evidence from the Republic of Korea " , *Università Degli Studi Di Bari (Italy)*, p.1.

